

کاربست دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در چهارچوب اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی

عنایت‌الله یزدانی^۱
رویا نژادزندیه^۲

چکیده

امروزه دیپلماسی عمومی به عنوان یکی از مؤلفه‌های قدرت نرم، نقش اساسی در شکل‌دهی و جهت‌دهی به سیاست خارجی دارد. این نوع از دیپلماسی به واسطه‌ی آن که مخاطب خود را مردم قرار می‌دهد و شکل دادن به افکار عمومی را مد نظر دارد، اخیراً مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته است و دولت‌ها در تلاش هستند با تأثیر و نفوذ بر افکار عمومی نظر آنان را به سیاست‌ها و جهت‌گیری‌ها و اقدامات خود جلب کنند و از این طریق منافع ملی خود را تأمین کنند. اهمیت این مسئله موجب شده است جمهوری اسلامی ایران که دارای ماهیتی فرهنگی، اسلامی و انقلابی است بهره‌گیری از این ابزار را در دستور کار خود قرار دهد. مقاله حاضر تلاش دارد به تبیین مبانی دیپلماسی عمومی در جمهوری اسلامی ایران در چهارچوب اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی بپردازد. مفروض مقاله این است که دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پیوند نزدیکی با اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی دارد و ایران اسلامی تلاش کرده با اتخاذ سیاست‌ها و بهره‌گیری از نهادها و ابزارهای مرتبط اهداف و ارزش‌های انقلاب اسلامی را در میان افکار عمومی سایر ملل اشاعه و گسترش دهد.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، سیاست خارجی، قدرت نرم، ایدئولوژی، دیپلماسی عمومی، جمهوری اسلامی ایران.

Email: yazden2006@yahoo.com

۱- دانشیار گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)

Email: r-zahdie@yahoo.com

۲- کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه اصفهان

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۲۱

تاریخ دریافت: ۹۱/۶/۱۳

مقدمه

در عرصه‌ی سیاست خارجی، یکی از ابزارهای سیاسی که بازیگران بین‌المللی را قادر می‌سازد تا بتوانند به اهداف سیاسی خود برسند دیپلماسی است. دیپلماسی عمومی نیز شکل نوینی از دیپلماسی در دوران حاضر است، که تلاش دارد با استفاده از مؤلفه‌های قدرت نرم-مثل فرهنگ، ارزش‌ها، سیاست‌ها- به صورت غیرمستقیم و آرام، افکار عمومی را تحت تأثیر قرار دهد و از این طریق منافع خود را تأمین کند. در این راستا می‌توان به ایدئولوژی به عنوان یکی از این عوامل توجه کرد. دولت‌ها تلاش دارند که با اشاعه‌ی ایدئولوژی خود، ارزش‌ها و هنجارهای خود را ترویج دهند و اهداف و منافع خود را تأمین کنند. تحقق این امر نیازمند ابزارهایی است که زمینه تحقق چنین هدفی را فراهم آورد. در این مسیر دیپلماسی عمومی می‌تواند ابزار مناسبی برای پیشبرد این اهداف باشد.

جمهوری اسلامی ایران از جمله کشورهایی است که ایدئولوژی در آن نقش پررنگی دارد. از آنجا که انقلاب اسلامی ایران دارای ویژگی اسلامی، جهان شمولی، فرهنگی و مردمی است، جمهوری اسلامی ایران نیز دارای هویتی اسلامی است و بر اساس همین هویت اسلامی، رسالتی فرامرزی برای خود، علی‌الخصوص نسبت به مسلمانان جهان قائل شده است و جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های خود را در این راستا تنظیم کرده است.

بنابراین بنیان‌های سیاست خارجی ایران با مؤلفه‌های ایدئولوژیک پیوند یافته است و این عامل توضیح دهنده بسیاری از رفتارهای سیاست خارجی ایران می‌باشد. چرا که بسیاری از منافع، ارزش‌ها و اهداف جمهوری اسلامی ایران بر اساس همین آرمان‌های اسلامی تعریف و تعیین می‌شوند. در حقیقت مهم‌ترین ارزش‌هایی که جمهوری اسلامی در عرصه سیاست خارجی باید پیگیری کند، همین ارزش‌ها و آرمان‌های اسلامی است. این رویکرد از وجوه مختلف بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تأثیرگذار بوده است. جمهوری اسلامی ایران تلاش کرده است با تکیه بر ارزش‌های اسلامی، انقلابی خود، ملت‌ها و کشورهای دیگر را به خود جذب کند و افکار عمومی مردم جهان به خصوص ملت‌های محروم و مستضعف جهان سوم را تحت تأثیر قرار دهد. این مقاله به بررسی ارتباط و تعامل بین ایدئولوژی و دیپلماسی عمومی در دستگاه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. مفروض مقاله این است که دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ایران پیوند نزدیکی با اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی دارد و ایران اسلامی تلاش کرده با اتخاذ سیاست‌ها و بهره‌گیری از نهادها، ابزارهای مرتبط اهداف و ارزش‌های انقلاب اسلامی را در میان افکار عمومی سایر ملل اشاعه و گسترش دهد.

۱. چهارچوب نظری

انقلاب ارتباطات موجب افزایش ارتباطات و تبادل اطلاعات و آگاهی و به تبع افزایش تعاملات بین‌المللی در سراسر جهان شد. این اتفاق همراه با افزایش نقش مردم و افزایش ظرفیت و توان آنها در جریان‌های سیاسی، منجر شد که مردم نقش بیشتری برای خود در شکل‌دهی و دخالت در روند جریان‌های بین‌المللی

قائل شوند و با قدرت فزاینده خود بتوانند بر سیاست‌ها و جهت‌گیری دولت‌ها تأثیرگذار باشند و محدودیت‌ها و چالش‌های جدیدی برای دولت‌ها به وجود آورند. این امر موجب شد که افکار عمومی به عنوان بازیگری جدید در حوزه مناسبات سیاست خارجی مطرح شود و دولت‌ها نیز توجه به افکار عمومی و مردم را در دستور کار خود قرار دهند و از شیوه‌ها و روش‌های جدیدی برای جلب نظر این بازیگر جدید و تأثیرگذار استفاده کنند. این تغییرات، مسائل تصویرسازی از خود و دیگران را که ناشی از تحولات تکنولوژیک از یک سو و اهمیت یافتن بیشتر افراد در سرتاسر جهان از سوی دیگر است را مطرح کرد و ماهیت و شکل جدیدی به روابط سیاسی داد.

اتفاق دیگری که در این دوره به وقوع پیوست اهمیت نقش عوامل هنجاری، ارزشی، و فرهنگی در سیاست بین‌الملل بود. در واقع علاوه بر گسترش نقش و تأثیر مردم و افکار عمومی در سیاست دولت‌ها، منابع قدرت کشورها نیز تغییر کرد. در این شرایط منابع غیر مادی قدرت به عنوان جزئی از منابع قدرت کشورها و ابزاری برای موفقیت در سیاست جهانی تبدیل شد. این منبع در مقایسه با قدرت سخت که مبتنی است بر توانایی‌های مادی (اقتصادی و نظامی) که دیگران را مجبور می‌کند چیزهایی را بخواهند که شما می‌خواهید، متکی است بر توانایی شکل دادن به ترجیحات دیگران از طریق قدرت جذب به مؤلفه‌های فرهنگی و هنجاری و ارزشی.

در واقع چالش‌ها و نیازهای جدید در دوره بعد از جنگ سرد و بعد از ۱۱ سپتامبر تحت تأثیر سه انقلاب مرتبط در ارتباطات جمعی، سیاست‌ها و روابط بین‌المللی به وجود آمد. انقلاب در تکنولوژی‌های ارتباطی که دسترسی سریع و آسان و گسترده به اطلاعات را در سراسر جهان مقدور ساخت؛ انقلاب در سیاست که بسیاری از جوامع را از استبداد به دموکراسی تبدیل کرده است و مشارکت رو به رشد مردم را در فرایندهای سیاسی به وجود آورده؛ و انقلاب در روابط بین‌المللی که اهداف و ابزار سیاست خارجی را تغییر داده است. در این راستا به وجود آوردن تصویر مطلوب و شهرت در سراسر جهان، از طریق جذب و ترغیب هدف اولیه اکثر کشورها به دست می‌آید.

۲. قدرت نرم - فرهنگ و ایدئولوژی

قدرت نرم یعنی توانایی نفوذ و تأثیرگذاری بر افکار، اندیشه‌ها و اذهان با هدف تحمیل خواست و اراده از طریق جلب نظر و متقاعد ساختن ملت و دولت هدف، بدون استفاده از زور و فشار فیزیکی. قدرت نرم واژه ایست که در نظریه‌های روابط بین‌الملل به منظور تعریف قابلیت یک مجموعه سیاسی نظیر دولت برای نفوذ و عمدتاً تأثیر غیر مستقیم بر رفتار یا علایق سایر مجموعه‌های سیاسی از طریق ابزارهای فرهنگی و یا ایدئولوژیکی به کار می‌رود (پوراحمدی، ۱۳۸۹: ۵۴). در واقع هنگامی که کشورها قدرت خود را در نظر دیگران مشروع جلوه می‌دهند، با مقاومت کمتری در برابر خواسته‌هایشان مواجه می‌شوند. اگر فرهنگ و هنجارهای یک کشور جذاب باشند، اگر یک کشور بتواند قواعد بین‌المللی را هماهنگ با منافع و

ارزش‌های خود شکل بدهد، دیگران با تمایل بیشتری از آن کشور پیروی خواهند کرد و اعمال آن در نظر دیگران مشروع خواهد بود (نای، ۱۳۸۶: ۱۳۰).

بنابراین هدف اصلی قدرت نرم، افکار عمومی بین‌المللی و در واقع تسخیر افکار عمومی است. تلاشی است بر روی اذهان مردم کشورهای خارجی، برای القاء دیدگاه و تصویر مشابهی از جهان به عنوان روشی غیرمستقیم برای اعمال فشار بر حکومت‌های آنها. اما از آنجا که داشتن مشروعیت در میان افکار عمومی جهانی نیازمند برخورداری از قدرت ترغیب دیگران در جهت هدف مورد نظر یعنی همان قدرت نرم می‌باشد، این توانایی نیز به سرمایه‌هایی همچون فرهنگ (بخش‌هایی که برای دیگران جذاب است)، ارزش‌ها (زمانی که در داخل و خارج مطابق انتظار باشد) و سیاست خارجی (زمانی که مشروع و اخلاقی و قابل قبول تلقی شود) نیاز دارد (واعظی، ۱۳۹۰: ۱۲۸).

نکته‌ی قابل توجه این است که قدرت نرم هر کشوری برآمده از یک دوره‌ی تاریخی طولانی مدت است. شیوه‌ی تفکر مردم، ایدئولوژی، سنت فرهنگی، ارزش‌ها و عقاید، رسوم قومی، سیستم اجتماعی، رژیم اقتصادی، شیوه زندگی و نتایج انباشتی روند تکاملی جوامع بشری می‌باشند. در این فرایند، هر عنصر قدرت معمولاً تحت تأثیر سنت فرهنگی بوده و این در حالی است که هر فرهنگ در مسیر خاصی توسعه می‌یابد (انعامی‌عمداری، ۱۳۸۷: ۳۲). از آنجا که داشتن مشروعیت در میان افکار عمومی جهانی نیازمند برخورداری از قدرت ترغیب دیگران در جهت هدف مورد نظر یعنی همان قدرت نرم می‌باشد، این توانایی نیز نیاز به سرمایه‌هایی همچون فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست‌هایی قابل قبول و جذاب در عرصه‌ی بین‌المللی دارد (واعظی، ۱۳۹۰: ۱۲۸). «ایدئولوژی»، «اعتبار ملی»، «روحیه ملی»، «خصوصیات ملی»، «هویت ملی»، «ساختار حکومت»، «موقعیت جغرافیایی»، «مشروعیت نظام سیاسی» و ... از جمله موضوعاتی هستند که در چارچوب «قدرت نرم» مورد توجه قرار می‌گیرند (حجازی، ۱۳۸۷: ۴).

به عبارت دیگر قدرت نرم ناشی از جذابیت ارزش، فرهنگ و سیاست‌های یک ملت است. کشورها با سرمایه‌گذاری روی ذهنیت‌ها و نیز با استفاده از همین جذابیت‌ها اهداف خود را دنبال می‌کنند و وقتی که سیاست‌ها و مواضع دولت‌ها اعتبار اخلاقی پیدا کنند، و یا در چشم دیگران مشروع دیده شوند، قدرت نرم افزایش یافته است و این باعث می‌شود که مردم از طریق همکاری و نه از اجبار عمل کنند. در چنین شرایطی امکان بهره‌گیری از نشانه‌ها و ابزارهای ارتباط بین فرهنگی به منظور انتقال ارزش‌ها و فرهنگ هر واحد سیاسی و در نتیجه تأمین منافع ملی آن واحد، از اهمیت و مطلوبیت بیشتری برخوردار خواهد شد. فرهنگ، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت نرم به معنای عام در برگیرنده‌ی عناصری چون آداب و رسوم، سنت‌ها، مذهب و دین، باورها، خصوصیات و روحیات، تصورات و ایستارهای مشترک، جهان‌بینی و ایدئولوژی، ارزش‌ها و هنجارها، ویژگی‌های اخلاقی است، که از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر سیاست خارجی به‌شمار می‌آیند. در این راستا ایدئولوژی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر فرهنگی هر جامعه به چند طریق بر سیاست خارجی تأثیر می‌گذارد و به آن شکل می‌دهد:

نخست، ایدئولوژی نقشی بسیار مهم در تعیین و تعریف هویت و نقش ملی ایفا می‌کند.

دوم، ایدئولوژی از طریق تعیین هویت و نقش ملی، منافع و اهداف ملی را تعریف می‌کند و به آن شکل می‌دهد.

سوم، ایدئولوژی قالب فکری خاص را پدید می‌آورد که واقعیت‌ها، پیام‌ها و اشارات محیط خارجی و سایر کشورها در چهارچوب آن معنا، تفسیر و تعبیر می‌شوند.

چهارم، ایدئولوژی با تعیین مراحل اصلی تحول تاریخی و تکامل اجتماعی-سیاسی، تصویری خاص از وضعیت حال و آینده‌ی جهان ارائه می‌دهد که بر اساس آن، چشم‌انداز و افق معینی برای کشور ترسیم می‌کند. در چهارچوب این چشم‌انداز، راهبردها و جهت‌گیری‌های کلی و خاص هر مرحله و مقطع زمانی نیز مشخص می‌گردد.

پنجم، ایدئولوژی، یک نظام اخلاقی و ارزشی خاص را برای قضاوت و داوری در مورد سیاست‌ها، اقدامات و رفتارهای خود و سایر کشورها ایجاد و تعیین می‌کند (هالستی، ۱۳۷۳: ۵۶۹-۵۶۷).

در واقع در چهارچوب سیاست خارجی، ایدئولوژی یک قالب ذهنی از لحاظ شیوه‌ی نگرش نسبت به جهان فراهم می‌کند و معیارها و ضوابط مشخصی را در اختیار سیاست‌گذاران قرار می‌دهد تا بر اساس آن، اهداف و منافع ملی خود را ترسیم کنند (ایزدی، ۱۳۸۴: (ب) ۱۲).

در این راستا مذهب، هنجارها، باورها و ارزش‌های دینی از طریق نقش و جایگاهی که در ساخت قدرت دولت دارند و به دلیل تأثیر مستقیم و کلیدی بر ساختار و روند تصمیم‌گیری و رفتار سیاست خارجی از جایگاه قدرت نرم برخوردارند؛ و می‌تواند رفتار کشورها را تحت تأثیر قرار دهد. گروه‌های مختلف مذهبی در راستای نیل به اهداف خود به دنبال این موضوع بوده‌اند که جوامع گوناگون را در سطح جهانی مخاطب خود قرار دهند و به این ترتیب از قدرت نرم مذهبی خود استفاده کنند.

۳. دیپلماسی عمومی

با توجه به تحولات شکل گرفته در عرصه سیاست بین‌الملل و نقش هنجارها و ارزش‌ها در سیاست خارجی و تأمین منافع و اهداف ملی، دولت‌ها برای پیگیری اهدافشان، از ابزارهای ارتباطی جدیدی برای برای پیشبرد اهداف و گسترش نفوذ خود استفاده می‌کنند. در عصر حاضر تقریباً همه حکومت‌ها می‌کوشند بر ایستارها و اعمال مردمان خارجی اثر بگذارند. حکومت‌ها در تلاش برای دستیابی به هدف‌ها، تحقق ارزش‌ها، یا دفاع از منافعشان باید با اشخاصی ارتباط برقرار کنند که مایل‌اند اعمال و رفتار آنان را متوقف کنند، تغییر دهند، یا سبب ادامه‌ی آن گردند (هالستی، ۱۳۷۳: ۳۳۲). یکی از ابزارهایی که از دیرباز تاکنون دولت‌ها برای پیشبرد و اجرای اهداف سیاست خارجی خود به شیوه‌ای مسالمت‌آمیز استفاده می‌کنند دیپلماسی است که با تحولات شکل گرفته در عرصه‌ی دیپلماسی در شکل نوینی با عنوان دیپلماسی عمومی مطرح شده است.

دولت‌ها سعی دارند با استفاده از «دیپلماسی عمومی» افکار عمومی را با خود همراه کرده تا برای رسیدن به اهداف سیاست خارجی خود با مشکلات کمتری روبه‌رو شوند. دیپلماسی عمومی با استفاده از

مؤلفه‌های قدرت نرم به دنبال متقاعد کردن دیگران به تبعیت از هنجارها و نهادهایی است که رفتار مطلوب را ایجاد کند (داداندیش و احدی، ۱۳۹۰: ۱۴۹). همان‌طور که بیان شد مخاطبان قدرت نرم مردم هستند با هدف تأثیرگذاری بر آنها و جلب نظر آنان. اصطلاح دیپلماسی عمومی نیز جنبه‌هایی از دیپلماسی را در برمی‌گیرد که در خارج از حوزه تعاملات معمول دولت‌ها قرار دارد و بیشتر معطوف به نحوه‌ی برقراری ارتباط و تأثیرگذاری یک کشور بر شهروندان کشورهای دیگر می‌باشد. از همین رو می‌توان پیوند نزدیکی میان دیپلماسی عمومی و قدرت نرم یک کشور قائل شد. اگر قدرت را به معنای تأثیرگذاری بر رفتار دیگران به منظور رسیدن به نتایج دلخواه خویش تعریف کنیم و قدرت نرم را توانایی یک کشور برای ترغیب دیگران در حمایت از اهدافش بدانیم، دیپلماسی عمومی سازوکار لازم را به این کشور می‌دهد تا قدرت نرم خود را تقویت و هدایت کند و در نهایت برای کشور ایجاد قدرت کند.

نای و دیگران نیز اشاره می‌کنند که توانایی دیپلماسی عمومی، قدرت نرم تولید می‌کند. دیپلماسی عمومی معرفی شده به عنوان سیاست رسمی، تفسیر کننده‌ی منابع قدرت نرم در عمل است. جوزف باتورا^۱ بیان می‌کند که دیپلماسی عمومی شامل همه فعالیت‌های بازیگران دولتی و غیردولتی است که به حفظ و ارتقا قدرت نرم کشور کمک می‌کند (Fitzpatrick, 2007: 195).

دیپلماسی عمومی تلاش یک دولت برای برقراری ارتباط با عموم یک جامعه دیگر است تا طی این تلاش ارزش‌ها، فرهنگ‌ها، سیاست‌ها و عقاید جامعه خود را برای آنها توضیح دهد و بدین ترتیب، رابطه، وجهه و شهرت خود را در آن کشور بهبود و ترسیم بخشد. (تیلر، ۱۳۸۷: ۶۹) پل شارپ دیپلماسی عمومی را فرایندی می‌داند که به وسیله آن ارتباطات مستقیم با مردم در یک کشور برای پیش بردن منافع و گسترش ارزش‌هایی که معرفی می‌شوند، تعقیب می‌گردد (میلسن، ۱۳۸۷: ۵۳). در این دیپلماسی، تلاش عمده سیاستگذار ارتباط با مخاطب عام و افکار عمومی است تا بتواند پیام مورد نظر خود را منتقل کرده و بر تصمیم سازان تأثیرگذاری مطلوب را بنماید (هادیان و احدی، ۱۳۸۸: ۹۰).

فردریک از محققان این عرصه اطلاعاتی درباره‌ی محتوای خاص آن بیان می‌کند: فعالیت‌های دیپلماسی عمومی، به زمینه‌های اطلاعاتی، آموزشی، و فرهنگی معطوف است، که هدف آن تحت تأثیر قرار دادن دولت‌های خارجی به واسطه‌ی نفوذ بر شهروندان آن می‌باشد. کامبس^۲ و سیگنیتزر^۳ «دیپلماسی عمومی را به عنوان روشی که در آن هم دولت‌ها، هم افراد و هم گروه‌های خصوصی به طور مستقیم و غیرمستقیم گرایش‌ها و عقاید عمومی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و آنها به طور مستقیم بر تصمیمات سیاست خارجی دیگر دولت‌ها تأثیر می‌گذارند»، تعریف می‌کنند (Gilboa, 2008: 57).

دیپلماسی عمومی موفق می‌تواند به اینکه کشوری نه تنها بیشتر مورد احترام قرار گیرد بلکه بیشتر مورد تحسین و علاقه و دلخواه دیگران باشد کمک کند. دیپلماسی عمومی تلاش می‌کند از طریق رسانه، صادرات فرهنگی، تنظیم مبادلات و غیره توجه به این منابع بالقوه را جلب کند. اما اگر محتوای فرهنگ،

1. Jozef Batora
2. Coombs
3. Signitzer

ارزش و سیاست‌های کشور جذب نشود، دیپلماسی عمومی که آنها را منتشر می‌کرد، نمی‌تواند قدرت نرم تولید کند و ممکن است فقط مخالفت ایجاد کند. به عنوان مثال صادرات فیلم‌های هالیوودی پر از برهنگی و خشونت به کشورهای مسلمان ممکن است، به جای قدرت نرم، دافعه ایجاد کند (Nye, 2008: 95).

از وظایف اصلی دیپلماسی عمومی، ایجاد روابط؛ درک نیازهای دیگر کشورها، فرهنگ‌ها و مردم؛ ارتباط دیدگاه‌ها و نقطه نظرات؛ تصحیح سوءتفاهمات؛ جستجوی حوزه‌هایی که می‌توان اهداف مشترک پیدا کرد؛ دانستن نیت واقعی یکدیگر و تعریف دقیق عبارات و مفاهیم برای طرفین؛ بحث در مورد تفاوت‌ها و در نهایت پذیرش و احترام به دیگر دیدگاه‌ها می‌باشد. در واقع دیپلماسی عمومی از طریق برقراری روابط مبتنی بر اطمینان و اعتماد، امکان ایجاد رابطه‌ی دیپلماتیک را فراهم نموده و اقداماتی برای تعامل و ارتباط طولانی مدت فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست‌های نظام مورد نظر با جوامع دیگر انجام می‌دهد.

دیپلماسی عمومی از ابزارهای رسانه‌ای و امکانات ارتباطی در حوزه سیاست خارجی برای تأثیرگذاری بر روی مردم سایر کشورها استفاده می‌کند. در دیپلماسی عمومی طیف وسیعی از امکانات و روش‌ها، از برنامه گروه‌های گردشگری گرفته تا برگزاری نشست‌های دانشگاهی تا بورسیه کردن دانشجویان کشورهای مبدأ به مقصد یا برعکس، ایجاد نهادهای فرهنگی، هنری، ایجاد و استفاده از سایت‌های اینترنتی و همین‌طور رادیو-تلویزیون‌های ماهواره‌ای، را در اختیار می‌گیرد تا با مردم کشورهای دیگر صحبت کند (میناوند، ۱۳۸۷) و از طریق درک توده‌های مردم بیگانه، دادن پیام برای آنان، تأثیرگذاری بر آنها و توسعه گفت‌وگو میان شهروندان، باعث تقویت منافع ملی می‌شود (متقی، ۱۳۸۸). بسیاری از کشورها بر این باورند که با بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی قادر خواهند بود وجهه و تصویر خود را در جهان بهبود بخشند و موقعیت خود را در عرصه‌ی بین‌المللی تثبیت نموده و تأثیرگذاری خود را تا حدی افزایش دهند. این فرایند نیازمند طیف وسیعی از فعالیت‌های فرهنگی، اقتصادی، آموزشی، رسانه‌ای و سیاسی است به گونه‌ای که بتواند نگرش مردم را تحت تأثیر قرار دهد و آنها را به خود جلب کند.

همان‌طور که بیان شد قدرت نرم توانایی جذب دیگران است که می‌تواند از جذابیت‌ها، ارزش‌های فرهنگی، باورهای سیاسی و ایدئولوژیکی یک ملت ناشی می‌شود. از آنجا که ایدئولوژی اسلامی از نوع ایدئولوژی انسانی است و خاستگاه آن فطرت انسان است. یعنی ایدئولوژی‌هایی که مخاطب آنها نوع انسان است، به دنبال تأثیرگذاری و جذب افکار عمومی می‌باشد و با توجه به آنکه دیپلماسی عمومی هم مجموعه‌ای از اقدامات را در بر می‌گیرد که برای تعامل و ارتباط با دیگر ملل و اندیشه‌ها به کار می‌رود و هدف از آن استقرار و استمرار، ارزش‌ها و سیاست‌های مورد نظر نظام با جوامع دیگر است می‌تواند ابزار مناسبی برای پیشبرد باورها و کنش‌ها و هنجارهای ایدئولوژیک به خصوص ایدئولوژی اسلامی باشد. در نتیجه این که این سه مؤلفه (قدرت نرم، ایدئولوژی، دیپلماسی عمومی) می‌توانند در ارتباط با یکدیگر عمل کنند و در خدمت دستگاه سیاست خارجی کشورها برای تأمین اهداف و منافع آنان می‌باشند.

هنگامی که از جمهوری اسلامی ایران نیز صحبت می‌کنیم در وهله نخست این صفت اسلامی است که تعیین کننده‌ی مجموعه‌ای از هنجارها و ارزش‌هاست و نوعی هویت اسلامی برای این کشور ایجاد کرده است و تأثیری بسیار قاطع و تعیین کننده بر جهت‌گیری‌های سیاست خارجی این کشور در صحنه نظام بین‌الملل داشته باشد. در واقع جمهوری اسلامی ایران بازتاب اصول ایدئولوژی اسلامی است که در قالب گفتمان انقلاب اسلامی شکل گرفته است و بر اساس این هنجار هویتی، دولت جمهوری اسلامی ایران برای خود نوعی رسالت جهانی و اسلامی قائل می‌شود که طبق آن، جمهوری اسلامی ایران می‌بایستی وظایف و تکالیف دولت اسلامی را بر عهده گیرد که فراتر از مرزهای جغرافیایی این کشور و منافع ملی آن بوده و در جهت تکالیف دینی و منافع اسلامی است و بر اساس همین نگرش و عقیده است که اصول و اهداف و منافع خود را در عرصه‌ی نظام بین‌الملل تدوین نموده و در چهارچوب آن عمل می‌کند. در این راستا ارزش‌های اسلامی و ترویج و گسترش آن در میان مردم سایر کشورها از اهداف اصلی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. چنانچه در بخش بعد خواهیم این هدف از ابتدای انقلاب در چهارچوب اهداف و اصول نظام جمهوری اسلامی ایران توسط رهبران مورد تأکید قرار گرفته و در قانون اساسی ایران منعکس گردیده است.

در بحث بعدی به بررسی جایگاه و نقش و ایدئولوژی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن در جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران و تأثیری که بر عملکرد و پیشبرد دیپلماسی عمومی این کشور داشته است می‌پردازیم.

۴. اصول، منافع و اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

۱-۴ اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در چهارچوب قانون اساسی

هنگامی که از اصول سیاست خارجی یک کشور سخن می‌گوییم منظور پایه‌ها و استوانه‌هایی است که بر اساس قانون اساسی و مبانی نظری و عملی مشروعیت و مشروعیت یابی در یک کشور بنا شده‌اند. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اصولی ثابت و پایدار استوار است، که در عرصه‌ی بین‌المللی راهنمای رفتار و کنش سیاست خارجی قرار می‌گیرند. در چهارچوب این اصول سیاست خارجی ایران اهدافی مشخص و معین را تعریف و تعقیب می‌کند و جهت‌گیری کلی یا استراتژی سیاست خارجی نیز بر اساس و متناسب با این اصول و اهداف تعیین و اتخاذ می‌گردد (ستوده، ۱۳۸۵: ۱۲۹).

ایدئولوژی و مذهب به معنای مجموعه‌ای از مفاهیم و مفروضه‌ها در مورد رفتار و نظام‌های اجتماعی یا دسته‌ای از اندیشه‌ها و ایده‌ها راجع به نظم و نسق سیاسی - اجتماعی و چگونگی اجرای آنها از متغیرهای تأثیرگذار بر سیاست خارجی ایران است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: (ب) ۲۲۸). از آنجا که انقلاب ایران بر پایه ایدئولوژی اسلامی شکل گرفته است، در جمهوری اسلامی ایران این هویت اسلامی، تعیین کننده‌ی مجموعه‌ی هنجارها و ارزش‌هایی است که بیش از همه سیاست خارجی جمهوری اسلامی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. جمهوری اسلامی ایران با تعریف خود به اسلامی بودن، عناصر دینی و ایدئولوژیک را که

تعیین کننده‌ی منافع و اهداف سیاست خارجی و تعیین کننده‌ی چگونگی هدایت سیاست خارجی است، را لحاظ نموده است (مشیرزاده، ۱۳۸۵: ۲۱).

با توجه به جایگاه و نقش ایدئولوژی اسلامی در جمهوری اسلامی ایران، این عامل می‌تواند توضیح دهنده بسیاری از رفتارهای سیاست خارجی ایران باشد. زیرا ایدئولوژی اسلامی نه تنها اهداف و جهت‌گیری‌های سیاست خارجی ایران را مشخص می‌سازد، بلکه معیارهای سنجش و توجیحات لازم را برای کنش‌ها نیز فراهم می‌کند. در این حالت ایدئولوژی راهنمای عمل است و حدود منافع و ارزش‌ها را معین می‌کند و در برگیرنده مقاصد و آرمان‌هایی است که جامعه اسلامی در صدد تحقق آن می‌باشد. بر این اساس نگاه انقلاب و به تبع آن قانون اساسی جمهوری اسلامی به محیط بیرونی خود نگاهی توأم با باورهای اسلامی و بالأخص فرهنگ تشیع بوده است.

بر اساس اصل چهار قانون اساسی و اصل ۳ بند ۱۶، کلیه‌ی قوانین و مقررات و تنظیم سیاست خارجی کشور باید بر اساس موازین اسلامی باشد. بر اساس این اصل ماهیت انقلاب اسلامی ایران اسلامی بوده، لذا طبیعتاً نه تنها در سیاست خارجی بلکه در سیاست‌گذاری‌های داخلی، اقتصادی، فرهنگی و غیره نیز باید اصول و مقررات و معیارهای اسلام مدنظر قرار گیرد. طبق قانون اساسی هیچ قانونی در جمهوری اسلامی ایران نیابستی با قوانین اسلام مغایرت و تضاد داشته باشد (ایزدی، ۱۳۷۱: ۱۴۲). از جمله اصول مندرج در قانون اساسی که در رابطه با سیاست خارجی می‌باشند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

بند ۱۶ اصل سوم: تنظیم سیاست خارجی کشور باید بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی دریغ از مستضعفان جهان صورت گیرد.

اصل ۱۵۲: سیاست خارجی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر ابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار می‌سازد.

اصل ۱۵۴: جمهوری اسلامی ایران سعادت انسان را در کل جامعه بشری آرمان خود می‌داند و استقلال، آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم جهان می‌شناسد. بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند (قانون اساسی).

بر اساس مبانی نظری در قانون اساسی جمهوری اسلامی و عملکرد نظام سیاسی شاید بتوان به طور نسبی، اصول و مبانی زیر را برای سیاست خارجی ایران قائل شد:

ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی، حمایت از مستضعفان و محرومان، حمایت و دفاع از حقوق مسلمانان، اولویت به جهان سوم، مبارزه با اسرائیل و و دفاع همه جانبه از نهضت اسلامی فلسطین، ترجیح دادن ملت‌ها به دولت‌ها در روابط بین‌المللی، ترجیح دادن نهضت‌ها بر دولت‌ها در روابط بین‌المللی از جمله اصولی می‌باشند که در جهت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قرار دارند.

همچنین می‌توان از مواردی مانند ایجاد وحدت بین مسلمانان، برقراری و توسعه و تحکیم روابط تلاش در جهت برقراری حکومت جهانی اسلام، حاکمیت موازین اسلامی، ترجیح دادن اعتقادات بر منافع اقتصادی و تجاری در روابط دوجانبه، تعهد نسبت به پیمان‌ها و قراردادهای و حضور در مجامع بین‌المللی، اهمیت دادن به عدالت سیاسی در روابط میان دولت و اصل دعوت نام برد که در راستای پیشبرد اهداف اسلامی و فراملی قانون اساسی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی حرکت می‌کنند.

۲-۴ اهداف و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران نیز مانند سایر دولت‌ها در سیاست خارجی خود دارای ارزش‌ها و اولویت‌هایی است که می‌توان آنها را در اهداف سیاست خارجی مشاهده کرد. این ارزش‌ها و عناصر تشکیل دهنده منافع ملی جمهوری اسلامی ایران هستند. می‌توان چنین گفت که اهداف سیاست خارجی ایران از دو مقوله خارج نیست: ۱- تأمین منافع ملی ایران ۲- تأمین و اجرای وظایفی که اسلام بر دوش حکومت جمهوری اسلامی ایران نهاده است (ایزدی، ۱۳۷۱: ۱۵۹). در این رابطه اهداف سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در قالب اهداف ملی و فراملی مورد مطالعه قرار داد و در این پژوهش تأکید اصلی بر اهداف و منافع ایدئولوژیک می‌باشد. اهداف و منافع ایدئولوژیک عبارت‌اند از، حفظ و گسترش مجموعه‌ای از ارزش‌های ایرانی، اسلامی و انقلابی که ملت ایران در آن سهیم و شریک بوده و به درستی، مطلوبیت، عمومیت و جهان شمولی آن باور دارند. بدین ترتیب، ایدئولوژی اسلامی و ارزش‌های دینی و انقلابی، برای حفظ وحدت دینی و انقلابی، بخش مهمی از منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را تشکیل می‌دهند (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۸ (ب): ۱۴۴).

اهداف و منافع ملی سیاست خارجی در برگیرنده تمامی ارزش‌های ملی است و عبارت است از هدف‌های عام و دائمی که ملت و دولت در راه تحقق آنها فعالیت می‌کنند. برخی از اهداف و منافع ملی را که به بحث حاضر مرتبط هستند می‌توان به گسترش فرهنگ و تمدن ایرانی با تبلیغ و بهره‌گیری از قدمت تاریخی و سابقه اصالت تمدن و فرهنگ کشور؛ حفظ ارزش‌های دینی و انقلابی؛ حفظ و استمرار انقلاب اسلامی؛ وجهه بین‌المللی و اعتبار جهانی اشاره کرد (ایزدی، ۱۳۷۱: ۱۵۹).

یکی از موارد مهم کسب اعتبار و جبهه بین‌المللی است. جمهوری اسلامی ایران، همانند سایر کشورها در طول حیات سی ساله خود، تلاش کرده است، اعتبار و پرستیژ بین‌المللی لازم به عنوان یک کشور موفق، مسئولیت‌پذیر و نمونه را به دست آورده و افزایش دهد (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۸ (الف): ۱۴۸). جمهوری اسلامی ایران سعی کرده است با تکیه بر ارزش‌های اسلامی، انقلابی، ملت‌ها و کشورهای دیگر را به خود جذب نماید. به ویژه با استفاده و اشاعه گفتمان اسلام سیاسی و انقلاب اسلامی در کشورهای مسلمان و حتی غیر مسلمان به کسب و افزایش قدرت ملی خود اقدام کند.

بر این اساس جمهوری اسلامی یکی از اهداف سیاست خارجی خود را کسب شهرت و افزایش اعتبار بین‌المللی قرار داده است. کسب اعتبار بین‌المللی به ویژه از آن جهت برای جمهوری اسلامی حائز اهمیت است که بعضی از قدرت‌ها تلاش کرده‌اند چهره و وجهه منفی از آن در سطح بین‌المللی ارائه دهند. به

گونه‌ای که از همان اوایل انقلاب تلاش کرده‌اند جمهوری اسلامی را ناقص حقوق بشر، ضد دموکراتیک، حامی تروریسم و جنگ طلب جلوه دهد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸، الف): (۱۴۸). اصولاً تأمین این هدف در سه مرحله صورت می‌گیرد. نخست: خنثی سازی تبلیغات و تصاویر غیر واقعی ارائه شده از سوی دشمنان و مخالفان انقلاب اسلامی. دوم، ارائه تصویر واقعی و مثبت از جمهوری اسلامی در انظار و افکار عمومی بین‌المللی. مرحله سوم در راه کسب حیثیت و وجهه بین‌المللی، نمونه‌سازی و الگو پردازی جمهوری اسلامی است. چون انقلاب اسلامی، یک انقلاب فراملی است که اهدافی را فراتر از مرزهای ملی ایران جستجو می‌کند و رسالتی جهانی برای خود قائل است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸، الف): (۱۵۶).

مسئله‌ی دوم مقوله «انجام وظایفی که اسلام بر دوش حکومت اسلامی» نهاده است که ایدئولوژیک و عقیدتی و در ارتباط مستقیم با دین اسلام است. این مسئله بحث اهداف فراملی را مد نظر دارد. اهداف مافوق ملی در کشورهای سنتی - ایدئولوژیک نمود دارد، که با توجه به ایده‌ها و آرمان‌های مکتبی حاکم بر جامعه، با دید وسیع‌تر از تأمین منافع ملی، احساس رسالتی فرامرزی می‌نمایند. برخی معتقدند که اصولاً در سیاست خارجی، اهداف فراملی در راستای منافع ملی است. بر اساس این تصور در صورتی که ایران اهداف فراملی را تعقیب می‌کند، این اهداف خود در راستای منافع ملی است و همین که منافع مسلمانان و مصالح امت اسلامی تأمین می‌شود، خود به خود در راستای منافع ملی نیز می‌باشد و در این زمینه پیوند ناگسستنی وجود دارد.

۳-۴ اهداف فراملی جمهوری اسلامی ایران

از آنجا که سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از ماهیت فراملی انقلاب اسلامی و هویت اسلامی نظام جمهوری اسلامی نشأت می‌گیرند این اهداف فراملی یا اسلامی در چارچوب منافع ایدئولوژیک جمهوری اسلامی ایران تعیین و تعریف می‌گردند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی امت‌گرایی به عنوان یکی از اهداف دولت جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی مطرح شد که بر اساس آن، حوزه مسئولیت جمهوری اسلامی ایران حوزه جهان اسلام است و در نتیجه منافع ملی تحت‌الشعاع منافع جهان اسلام است.

مطابق اصول قانون اساسی، نظام جمهوری اسلامی، نظامی بر مبنای توحید است و هدف نهایی و غایی آن «حرکت به سوی الله» است و مسئول است که با ائتلاف و اتحاد اسلامی، وحدت همه جانبه جهان اسلام را تحقق بخشد. با چنین برداشتی آشکار است که تمامی اهداف نظام در کلیه زمینه‌ها، در راستای تحقق هدف نهایی یعنی «حرکت به سوی الله» خواهد بود (از غندی، ۱۳۸۹: ۷۵).

۱-۳-۴ وحدت جهان اسلام و تشکیل جامعه جهانی اسلامی

یکی از اهداف بنیادین انقلاب اسلامی و نیز سیاست خارجی جمهوری اسلامی «وحدت جهان اسلام و استقرار یک جامعه واحد جهانی اسلامی» می‌باشد. رسالت قانون اساسی این است که زمینه‌های اعتقادی نهضت را عینیت بخشد و شرایطی را به وجود آورد که در آن انسان با ارزش‌های والا و جهان شمول اسلامی پرورش یابد. قانون اساسی با توجه به محتوای انقلاب اسلامی ایران که حرکتی برای پیروزی

تمامی مستضعفین بر مستکبرین بود، زمینه تدوام این انقلاب را در خارج فراهم می‌کند، به ویژه در گسترش روابط بین الملل با دیگر جنبش‌های اسلامی و مردمی می‌کوشد تا راه تشکیل امت واحده جهانی را هموار کند و استمرار مبارزه در نجات ملل محروم و تحت ستم در تمامی جهان قوام یابد (مقدمه قانون اساسی). در این نگاه اسلامی، جهان را نظام بین الملل مرکب از واحدهای ملی نمی‌بیند، جهان اسلام یک کل یکپارچه و نفوذ ناپذیر تصور می‌شود که هر گونه تفرقه‌ای در آن یک افت تلقی می‌شود. وظیفه‌ی همه‌ی دولت‌های اسلامی نیز فقط وحدت است و باید سرزمین‌های اسلامی جدا از هم و تمام مسلمانان جهان، با فائق آمدن بر اختلافات سیاسی و اقتصادی خویش، یک جامعه واحد اسلامی غیر قابل تجزیه را پایه‌گذاری کند این برداشت نیز وجود دارد که در آینده امت اسلامی واحدی تشکیل خواهد شد و با گسترش اسلام این امت اسلامی کل جهان را در بر خواهد گرفت.

این اصل در قانون اساسی جمهوری اسلامی نیز منعکس شده است و جزو وظایف دولت است. اصل ۱۱ قانون اساسی وظیفه دولت جمهوری اسلامی را در این باره چنین تعریف می‌کند: به حکم ایه "ان هذه امتکم امت واحده وانا ربکم فاعبدون" همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی و اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.

۲-۳-۴ صدور انقلاب

در قانون اساسی بیشترین توجه در چهارچوب اصول سیاست خارجی به صدور انقلاب به عمل آمده است. سیاست صدور انقلاب به خاطر جهان شمول بودن دین اسلام و به عنوان یکی از اهداف و تجویزهای مهم قانون اساسی جمهوری اسلامی مورد تأکید است. رسالت جهانی و جهان شمولی اسلام از یک سو و ماهیت فراملی انقلاب اسلامی از سوی دیگر، صدور انقلاب را به فراسوی مرزهای سرزمینی ایران اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. ایران اسلامی، صدور انقلاب و تبلیغ ارزش‌های اسلامی را از وظایف و تعهدات خود می‌داند و از این طریق تلاش کرده تا بر تصاویر ذهنی مخاطبان و الگوهای رفتار تأثیرگذار باشد (ستوده، ۱۳۸۵: ۱۱۲).

جمهوری اسلامی ایران در تعقیب این سیاست دو هدف را دنبال کرد: ۱- تلاش برای آشناسازی ملت‌ها نسبت به سرنوشت و منطقه خویش، ۲- تلاش برای برقراری جامعه اسلامی واحد، تا این که اسلام نقش سرنوشت‌ساز خود را در جامعه سازی ایفا نماید (پوراحمدی، ۱۳۸۹: ۱۶۱). البته صدور انقلاب به شکل مسالمت‌آمیز مد نظر است و هدف آگاهی دادن به ملت‌هاست. صدور مسالمت‌آمیز انقلاب اسلامی به سه شیوه و روش تحقق می‌یابد: حمایت معنوی و غیر نظامی از نهضت‌های آزادی‌بخش، الگوپردازی و سرمشق بودن، تبلیغات (ستوده، ۱۳۸۵: ۱۱۲). از دید امام خمینی (ره) صدور انقلاب به کشورهای جهان سوم و ممالک مستضعف از یک سو نیازمند بیان‌های نظری از قبیل ایدئولوژی جهان شمول استبداد ستیزی و هژمونی ستیزی است و از سوی دیگر نیازمند پایه‌های عملی و قابلیت‌هایی از قبیل توان سازماندهی

عملیاتی، شبکه‌سازی انقلابی، امکانات، اراده، حیثیت و اعتبار، قدرت معنوی و توانایی و پویای فرهنگی است.

۳-۳-۴ حفظ کیان اسلام

جمهوری اسلامی ایران بر پایه تکالیف و مسئولیت‌های فراملی و اسلامی خود و در چهارچوب اصل حمایت و دفاع از مسلمانان، موظف به دفاع از کیان اسلام و انقلاب است. سیاست خارجی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است. بر اساس این اصل جمهوری اسلامی هر گونه سلطه از جانب دولت‌های دیگر را رد می‌کند و بر به فعل درآوردن توانایی‌های مستضعفین در جهان و بسیج امت‌ها برای مقابله با استکبار جهانی است. این اصل جمهوری اسلامی ایران را ملزم می‌سازد تا در هر گوشه‌ای از جهان، از مسلمانانی که به حقشان تجاوز و تعدی می‌شود به‌عنوان نماینده حکومت اسلامی از آنها دفاع کند و در حد توان و قدرت خود جلوی تجاوز و تعدی ظالمان را نسبت به آنها بگیرد و با گسترش روابط خود با دیگر ملت‌ها و جنبش‌های اسلامی و مردمی و با انتقال دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌کوشد تا مبارزه با ملل محروم و تحت ستم در تمامی جهان تقویت شود (ازغندی، ۱۳۸۹، ۷۶-۷۷). از این رو پشتیبانی جمهوری اسلامی از ملت فلسطین و شیعیان عراق و لبنان و بحرین، و دیگر جنبش‌های اسلامی، جهت حفظ موجودیت اسلام و کشورهای اسلامی بوده است.

۴-۴-۴ دعوت

یکی از مهم‌ترین اصول اساسی اسلامی که ماهیت روابط خارجی را از دیدگاه اسلام تبیین می‌کند «اصل دعوت» است. این اصل به دلیل رسالت جهانی دین اسلام به عنوان آخرین دین الهی، در قالب سعادت همه‌ی انسان‌ها و ضرورت تبلیغ آن بر اساس چشم انداز نهایی پیروزی حق بر باطل نوعی تکلیف سیاسی و دینی برای دولت اسلامی محسوب می‌شود. از سوی دیگر، اصل دعوت با دو نگرش تبیینی و ترویجی، ماهیت و چگونگی دعوت یا جهاد و همچنین، صدور انقلاب را نیز مشخص می‌کند. علاوه بر این، در پرتو اصل دعوت و تصور جامعه‌ی آرمانی امت واحده‌ی اسلامی، توجه به همگرایی جهان اسلام و اولویت روابط ملت سارانه بین‌المللی، نیز شاخص اصلی برون داد سیاست خارجی می‌گردد (موسوی‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۱۳).

۵. سند چشم‌انداز ۲۰ ساله

در چهارچوب سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نیز شاهد توجه به اهداف فراملی جمهوری اسلامی ایران و تکلیف و وظیفه‌ی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با ارزش‌ها و منافع اسلامی هستیم. در سند چشم‌انداز بیست ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل.

از جمله ویژگی‌های جامعه‌ی ایرانی در افق این چشم‌انداز:

- الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه‌ی کارآمد، جامعه‌ی اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی(ره).

- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

همچنین در بخش امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی به موارد زیر اشاره شده است:

- تحکیم روابط با جهان اسلام و ارائه تصویر روشن از انقلاب اسلامی و تبیین دستاوردها و تجربیات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جمهوری اسلامی و معرفی فرهنگ غنی و هنر و تمدن ایرانی و مردم سالاری دینی.

- تلاش برای تبدیل مجموعه کشورهای اسلامی و کشورهای دوست منطقه به یک قطب منطقه‌ای اقتصادی، علمی، فناوری و صنعتی.

- تقویت و تسهیل حضور فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مجامع جهانی و سازمان‌های فرهنگی بین‌المللی.

- تقویت هویت اسلامی و ایرانی ایرانیان خارج از کشور، کمک به ترویج زبان فارسی در میان آنان، حمایت از حقوق آنان و تسهیل مشارکت آنان در توسعه ملی.

در تمام مواردی که در بالا تحت عنوان اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی، منافع و اهداف ملی و فراملی و اسلامی ایران مطرح شد می‌توان توجه به مردم سایر کشورها به خصوص کشورهای مسلمان، تحت تأثیر قرار دادن آنها و حمایت از آنها مشخص و برجسته است. این تأکید زیاد و مکرر بر این خصوص نشان دهنده آن است که در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ارتباط با مردم سایر کشورها جزو اولویت‌ها و اهداف اساسی سیاست خارجی محسوب می‌شود که باید با استفاده از ابزارهای مناسب آن را تأمین و پیگیری کرد.

۱-۵ نقش ایدئولوژی در دیپلماسی عمومی ایران

سیاست خارجی و دیپلماسی جمهوری اسلامی در ذات یا ماهیت خود دیپلماسی یک دولت نیست و به مرزهای حقوقی و رسمی آن محدود نمی‌شود، بلکه دیپلماسی انقلاب اسلامی است. از آنجا که مخاطب انقلاب اسلامی ملت‌ها هستند ایران اسلامی سعی کرده تا از طریق طرح ارزش‌ها در سیاست خارجی خود، افکار عمومی مردم جهان به خصوص ملت‌های محروم و مستضعف جهان سوم را تحت تأثیر قرار دهد و ارزش‌های مطرح شده خود را تبدیل به هنجار سازد(دهشیری ۱۳۸۵، ب) تصمیم سازان کلان جمهوری اسلامی معتقدند: اسلام در مقام ارشاد، همه جا روی خطابش به مردم، «الناس» یعنی انسان‌ها بوده است. به این ترتیب واضح است که با توجه به اسلامی بودن انقلاب و جهان‌شمولی این مکتب، سیاست خارجی کشور نمی‌تواند خود را در محدوده اهداف ملی و یا حتی منطقه‌ای محبوس کند و با توجه به این رسالت مهم و جزء غیر قابل تغییر این اصل سیاست خارجی، جمهوری اسلامی ایران از نظر فکری

و ایدئولوژیک باید سیاستی پیشرو، فعال و پویا داشته باشد. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که در دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران اهداف کلانی نظیر نفوذ در ملت‌های منطقه، حمایت از جنبش‌های اسلامی، پشتیبانی و کمک به مستضعفان جهان از وجاهتی اسلامی و جایگاه رفیعی در جمهوری اسلامی ایران می‌یابد (پیشگامی فرد و زارعی، ۱۳۸۶: ۱۲۱).

جمهوری اسلامی با مخاطب قرار دادن مسلمانان و مستضعفان سراسر جهان و بهره‌گیری از پیام استقلال طلبانه‌ی و استقلال فکری و فرهنگی ملت‌های مسلمان، مطرح کردن استقلال، آزادی و عدالت-خواهی در عرصه‌ی بین‌المللی، و با آگاهی‌بخشی به افکار عمومی جهانی خواستار متحول‌سازی محیط بین‌المللی است. بیان برادری ملت‌های مسلمان و اخوت اسلامی که به دنبال خود دولت‌های اسلامی را شامل می‌شود یکی از محورهای اساسی کوشش‌های دولت جمهوری اسلامی است. برادری، سوء ظن متقابل و برداشت‌های منفی فزاینده را از بین خواهد برد و به جای آن باور به نزدیکی و اعتماد به وجود می‌آید (طاهایی، ۱۳۸۸: ۱۰۵ - ۱۰۳). انقلاب اسلامی با تأکید بر وحدت شیعه و سنی، تقریب مذاهب اسلامی و نفی فرقه‌گرایی مذهبی درصدد وحدت ملت‌های مسلمان و تحقق پروژه امت‌سازی برآمد. این مهم از یکسو براساس مبارزه‌ای مثبت یعنی تکیه بر باورهای اصیل اسلامی و نیز آیین‌ها و مراسم سنتی دینی استوار بود که شالوده سازمان سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی امت اسلامی را بر باورهای و نیز فرهنگ‌ها و آیین‌های مشترک اسلامی پایه‌گذاری می‌کرد و از سوی دیگر بر مبارزه‌ای منفی علیه دشمن مشترک استوار بود که نمایانگر حساسیت مسلمانان نسبت به تحولات جهان اسلام و ضرورت ارتقای روح جمعی آنان بود. جمهوری اسلامی ایران متمایل است با احیای ژئوپولیتیک جهان اسلام اهمیت جغرافیای فرهنگی جهان اسلام را آشکار سازد و با اهتمام به انسجام یابی مسلمان، قدرت اسلام را در ایجاد دگرگونی‌های اساسی در جغرافیای سیاسی منطقه به منصف ظهور رساند و اسلام را در کانون توجه نخبگان سیاسی، فکری و فرهنگی جهان قرار داد (دهشیری، ۱۳۸۸ (الف)). در این ره یافت تبلور وحدت اسلامی بین دولت‌های مسلمان و جوامع اسلامی می‌تواند منجر به اتحاد در برابر ابر قدرت‌ها بشود.

همچنین جمهوری اسلامی با تقویت بنیادهای تمدن اسلامی در سطح اجتماعی بر تعامل جوامع مسلمان بر اساس همکاری فرهنگی و بازرگانی و تحکیم روابط دوستی و مودت و اخوت تأکید نمود. در سطح سیاسی بر ضرورت تعامل دولت‌ها با ملت‌ها و اهتمام رهبران سیاسی به خواسته‌های ملت‌های مسلمان پای فشرد و در سطح فرهنگی بر تبادل اندیشه‌ای میان تمدن اسلامی و سایر تمدن‌ها تأکید ورزید (دهشیری، ۱۳۸۵ (ب)). در این نگرش، دولت‌ها به دنبال ملت‌هایشان حرکت می‌کنند و باید بکوشند ظرفیت‌های موجود در اجتماع مسلمانان را در تداوم تعاملات با یکدیگر، احیا و جاری کنند.

۲-۵ استراتژی‌ها و راهبردهای ایران برای پیشبرد دیپلماسی عمومی

جمهوری اسلامی ایران طی چند سال اخیر سیاست‌هایی را در دستور کار خود قرار داده است تا به واسطه آن بتواند قدرت و نفوذ فرهنگی خود را در سطح منطقه‌ای و جهانی افزایش دهد و افکار عمومی مردم را

تحت تأثیر قرار دهد. در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، ارتباط و تعامل با کشورهای اسلامی از اولویت ویژه‌ای برخوردار است و تنش‌زدایی منطقه‌ای و کوشش در جهت اعتمادسازی متقابل در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی به خصوص با کشورهای جهان اسلام و نیز جهان سوم در محوریت برنامه‌های جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. از جمله استراتژی‌ها و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد این سیاست، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

ارتقای نقش مؤثر در تحولات منطقه‌ای و گسترش همکاری‌های دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی با کلیه کشورهای مسلمان و جهان سوم؛ تحکیم روابط با جهان اسلام و ارائه تصویر روشن از انقلاب اسلامی و تبیین دستاوردها و تجربیات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جمهوری اسلامی و معرفی فرهنگ غنی و هنر و تمدن ایرانی و عرضه دکترین مردم‌سالاری دینی به کشورهای اسلامی؛ توسعه همکاری‌های همه‌جانبه با کشورهای دوست، منطقه و اسلامی و مشارکت بین‌المللی برای حفظ صلح؛ شدت بخشیدن به گرایش به اسلام در جهان بویژه در خاورمیانه و آفریقا؛ همزیستی توأم با واقع بینی با کشورهای مسلمان منطقه و نیز تعاملات گسترده با کشورهای آفریقایی و آمریکای لاتین؛ از مواردی هستند که نگاه به شرق و جنوب-جنوب با تأکید بر کشورهای آفریقایی و آمریکای لاتین؛ از مواردی هستند که جمهوری اسلامی ایران سعی دارد با در پیش گرفتن آنها زمینه‌های همگرایی میان کشورهای اسلامی را تسهیل نماید.

همچنین جمهوری اسلامی ایران با تلاش برای ایجاد درهم آمیختگی‌های فرهنگی، اقتصادی و دینی وسیع با بسیاری از کشورهای منطقه و تبدیل مجموعه کشورهای اسلامی و کشورهای دوست منطقه به یک قطب منطقه‌ای اقتصادی، علمی، فناوری و صنعتی و گسترش دامنه ارتباطات و تعاملات با جهان اسلام در عرصه ایجاد بازار مشترک اسلامی، بانک اسلامی، بورس اسلامی و ماهواره اسلامی و تحکیم مراودات صلح محور؛ تلاش در جهت گسترش همکاری‌های فرهنگی و رسانه‌ای بین ملت‌های مسلمان بخشیدن هویتی تازه به جهان اسلام؛ در پی ایجاد همکاری‌های دینی بین کشورهای اسلامی و اتحاد سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام در جهت تشکیل قطب اسلام در نظام آینده بین‌الملل می‌باشد (دهشیری، ۱۳۸۳ ج: ۱۹ تا ۷؛ حجازی، ۱۳۸۷؛ ۱۳ تا ۱۴؛ شراف‌الدین، ۱۳۸۴).

جمهوری اسلامی ایران در راستای تحقق اهداف خود، گسترش همکاری‌های چندجانبه در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی را در دستور کار خود قرار داده است. جمهوری اسلامی ایران با تقویت و تسهیل حضور فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در مجامع جهانی و سازمان‌های فرهنگی بین‌المللی؛ کوشش برای شناساندن تمدن اسلامی به عنوان تمدنی خواهان صلح، عدالت و گفتگو در روابط بین‌الملل؛ تلاش در جهت خنثی‌سازی سیاست‌های ضدایرانی از طریق مشارکت فعالانه در کنفرانس‌ها و مجامع بین‌المللی جهت کسب پرستیژ در سطح نظام بین‌الملل؛ تقویت تشکلهای غیردولتی بخش خصوصی برای همکاری با کشورهای اسلامی در جهت حفظ اصول و ارزش‌های اسلامی؛ گسترش همکاری‌های سازنده مؤثر و چندجانبه منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس «منطقه‌گرایی نوین» با تأکید بر دیپلماسی غیردولتی و نقش و

سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی و ارتقای سطح آگاهی و بیداری ملت‌های منطقه؛ عضویت فعال و اثرگذار در سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در جهت ارتقای نقش دین در عرصه‌ی تصمیم‌سازی؛ خواستار تقویت جایگاه ایدئولوژی در نظام تصمیم‌گیری منطقه‌ای و جهانی است.

همچنین مشارکت فعال در اعطای کمک‌های بشر دوستانه به جامعه بین‌الملل؛ ریاست ایران بر سازمان کنفرانس اسلامی و فعالیت دیپلماتیک گسترده در جهان اسلام در دوره ریاست کنفرانس اسلامی (اجلاس هشتم)؛ پیشبرد راهبرد گفت‌وگوی میان تمدن‌ها و فرهنگ‌ها در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی؛ ایجاد کمیته‌ی ویژه به منظور اعتماد سازی میان کشورهای اسلامی؛ تقویت همکاری سازمان کنفرانس اسلامی با سایر سازمان‌های بین‌المللی؛ تلاش برای هماهنگ کردن مواضع کشورهای اسلامی در زمینه‌ی حقوق بشر؛ زمینه‌سازی برای اجرای اعلامیه جهانی حقوق بشر اسلامی؛ تأسیس اتحادیه‌ی بین‌المجالس اسلامی و اجلاس کمیته‌ی هماهنگی و اقدام مشترک اسلامی؛ تلاش برای گسترش همکاری‌های آموزشی و فرهنگی در چهارچوب سازمان فرهنگی آموزشی ایسکو وابسته به سازمان کنفرانس اسلامی، حاکی از تمایل ایران به حضور در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای برای ارتقا و جبهه منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشد. (دهشیری، ۱۳۸۳: ج ۱، ۱۹ تا ۱۷؛ حجازی، ۱۳۸۷: ۱۳ تا ۱۴؛ شرف‌الدین، ۱۳۸۴).

۳-۵ اقدامات جمهوری اسلامی ایران در راستای دیپلماسی عمومی

از اقدامات جمهوری اسلامی ایران در راستای گسترش اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی و فرهنگ سازی در میان سایر ملل موارد زیر حائز اهمیت می‌باشند:

- اعزام طلاب به بلاد اسلامی در قالب مأموریت‌های کوتاه و بلندمدت
- برپایی مراسم هفته وحدت
- برگزاری مراسم سالگرد ارتحال امام خمینی (ره) با حضور هیئت‌ها و میهمانان خارجی به خصوص از جهان اسلام و برگزاری سمینارها، کنفرانس‌ها و همایش‌ها در کشورهای مختلف به مناسبت سالگرد ارتحال امام خمینی
- برپایی مراسم سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، دعوت از میهمانان خارجی و اعزام هیأت‌ها به خارج (حشمت‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۳۴)
- برگزاری همایش قرآن کریم با هدف وحدت امت اسلامی و توسعه فرهنگ قرآنی
- برگزاری نمایشگاه بین‌المللی قرآن کریم
- برپایی سمینار و همایش جنبش‌های آزادی بخش و بیداری اسلامی و همایش اندیشه اسلامی
- برپایی سمینار بین‌المللی کارکردهای حج و هم‌اندیشی حج و جهانی‌شدن
- برگزاری مراسم حج و حج برائت
- برگزاری هشتمین اجلاس سران سازمان کنفرانس اسلامی
- برگزاری سمینارهای بین‌المللی گفتگوی اسلام و مسیحیت

- برگزاری کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی
- صدور انقلاب اسلامی نه با ابزار نظامی یا خشونت‌آمیز بلکه با احیای ارزش‌های معنوی و تبیین نقش جایگاه مذهب در کنفرانس‌ها و همایش‌های بین‌المللی از طریق سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی تکیه بر روش‌های مسالمت‌آمیز اعتراضی مانند تظاهرات و راهپیمایی‌های مردمی
- صدور فیلم‌های دارای محتوای غنی فرهنگی و اسلامی و تلاش در جهت گسترش زبان فارسی
- فعالیت انجمن‌های اسلامی-دانشجویی ایران در خارج از کشور
- تولید سررسید مناسبت‌های جهان اسلام
- برگزاری جشنواره‌های فیلم، عکس، کتاب و فروش فیلم
- ترجمه کتاب و ترتیب نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب و ارسال کتب و نشریات دینی و آموزشی (به عنوان مثال ترجمه کتاب‌های امام خمینی(ره)، دکتر علی شریعتی، شهید مطهری، علامه طباطبایی)
- بورسیه نمودن طلاب و دانشجویان از کشورهای اسلامی و بازگشت آنها به وطن و ترویج و تبلیغ اسلام با نگرش‌های ایرانی و انقلابی. در حال حاضر ۱۶ هزار دانشجوی غیرایرانی در ایران تحصیل می‌کنند تعداد ۳ هزار و ۵۰۰ دانشجو در دانشگاه‌های کشور و بقیه در دانشگاه جامعه المصطفی و حوزه‌های علمیه در علوم دانشگاهی و علوم اسلامی شاغل به تحصیل هستند. دانشجویان خارجی از کشورهای افغانستان، عراق، کشورهای آسیای میانه، کشورهای عربی، کشورهای افریقایی و برخی دیگر از کشورها برای تحصیل به ایران آمده‌اند(داداندیش و احدی، ۱۳۹۰: ۱۶۱-۱۶۰)
- تشکیل شورای سرپرستی طلاب غیرایرانی که رسالت آن معرفی و اشاعه فرهنگ و معارف اسلام با استفاده از روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی است
- تقویت همکاری علمی بین دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی کشورهای مسلمان و سرعت و عمق‌بخشی به جریان تولید اندیشه اسلامی
- تأثیر بر تشدید و تأسیس جنبش‌های اصلاح طلب دینی و حرکت‌های اسلامی (انتفاضه، جهاد اسلامی، حماس در فلسطین، حزب‌الله لبنان، تأثیر بر جنبش اخوان المسلمین و جنبش‌های پاکستان، ترکیه، بحرین، الجزایر و مراکش و در حال حاضر تأثیرگذاری بر حرکت بیداری اسلامی در کل منطقه) و تأثیر بر مسلمانان و شیعیان عراق، عربستان، پاکستان، بحرین، یمن، ترکیه، سوریه و ...
- ایجاد مؤسسات خیریه و فرهنگی(به‌عنوان مثال کمیته‌ی امداد امام خمینی و مؤسسه خیریه و آموزش امام خمینی در پاکستان)
- جنبه‌ی فراملی بخشیدن به مبارزات مردم فلسطین و انتفاضه آنان

- اعلام آخرین جمع‌های ماه مبارک رمضان به‌عنوان روز جهانی قدس و برپایی کنفرانس‌های بین‌المللی بزرگداشت قدس
- پخش و توزیع گسترده نوارهای مذهبی و سخنرانی رهبران دینی و خطبای مشهور اسلامی در دانشگاه‌های کشورهای مسلمان و نیز افزایش روز افزون تعداد و نقش تبلیغاتی مساجد به‌عنوان پایگاه‌های ارتباطی سنتی دانشجویان و روشنفکران
- مصاحبه رؤسای جمهور با شبکه‌های مختلف تلویزیونی بین‌المللی
- تأسیس مدارس مذهبی ارزان‌قیمت و یا رایگان در مناطق مختلف آفریقا. در این مدارس در کنار دروس رسمی سازمان آموزش و پرورش آفریقا، دروس دینی و تعلیم سیاسی مدنظر ارایه خواهد شد. معلمین آنجا می‌توانند از معلمین اعزامی ایرانی و یا معلمان آفریقایی که دوره‌های آموزشی لازم را در ایران گذرانده باشند تشکیل شود.
- راه اندازی رادیو سواحیلی برای بخشی از مردمان آفریقا. معرفی مستقیم و دقیق نظرات دولت و مردم ایران نسبت به مسایل مختلف جهانی، معرفی دین اسلام با کمک کارشناسان حوزه دین، ترویج خرید کالا و خدمات ایرانی، معرفی ابنیه آثار صنایع دستی و جاذبه‌های گردشگری ایران و جلب گردشگران آفریقایی به ایران، کمک به صاحبان سرمایه و تجار ایرانی، آماده کردن شرایط پذیرش ایرانی در میان آفریقائیان، مبارزه با سیطره فرهنگی - سیاسی غرب بر ذهن آفریقایی و نیز مناسب‌ترین ابزار ارتباط راه دور با جمعیت اکثریت روستایی فقیر که مشتاق شنیدن سخن نو می‌باشند، از ابتدایی‌ترین و بدیهی‌ترین فواید این رادیو است.
- تأسیس سایت اسلام اورینته، خبرگذاری پرنس اسلامیکا، رادیو قبله، ایجاد کرسی‌های اسلام شناسی و ایران شناسی در امریکای لاتین
- راه اندازی شبکه‌های العالم، پرس تی وی، سحر، جام جم، ...
- بعلاوه مطرح شدن ایران به‌عنوان مرکز تجارت الکترونیکی کشورهای اسلامی، مشوق تشکیل بازار مشترک تجاری کشورهای اسلامی
- اعلام شعار اتحاد ملی انسجام اسلامی که متضمن دو محور و مقوله اساسی در مسیر بهره‌مندی جهان اسلام از قدرت نرم بالقوه خود به‌شمار می‌آید. رویکرد داخلی (اتحاد ملی) در رابطه با مرزهای جغرافیای سیاسی جمهوری اسلامی، اقوام و گروه‌های اجتماعی و سیاسی موجود درون آن معنا و مفهوم می‌یابد و رویکرد برون‌مرزی (انسجام اسلامی) معطوف به اتحاد و انسجام ملل مسلمان و امت واحد اسلامی است (حجازی، ۱۳۸۷: ۱۲).
- تجدیدنظر طلبی به معنای تلاش برای تغییر یا اصلاح نظم مستقر بین‌المللی از طریق توسعه روابط و همکاری با کشورهای انقلابی و تجدیدنظر طلب به صورت دو و چند جانبه مانند گسترش روابط با کشورهای امریکای لاتین.

۴-۵ نهادها و مراکز مرتبط با دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران

در راستای اجرایی شدن این اقدامات مراکز و نهادهای مختلفی به کار گرفته شده اند: از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: از جمله اهداف آن: ۱- آگاهی جهانیان نسبت به مبانی و اهداف انقلاب اسلامی، ۲- گسترش مناسبات فرهنگی با ملل و اقوام مختلف بخصوص مسلمانان و مستضعفان جهان، ۳- فراهم آمدن زمینه‌های وحدت میان مسلمین، ۴- شناساندن مبانی، مظاهر، اهداف انقلاب اسلامی به جهانیان، با بهره‌گیری از وسایل و امکانات هنری و سمعی و بصری، کتب و نشریات و برگزاری گردهمایی فرهنگی و سایر اقدامات لازم در داخل و خارج کشور با همکاری وزارت امور خارجه و سایر دستگاه‌های ذیربط ۵- گردآوری و طبقه‌بندی کلیه مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی از قبیل: فیلم، کتاب، تصویر و سایر انتشارات مربوط به جمهوری اسلامی ایران و نشر موارد لازم انجام همکاری‌های فرهنگی و ارشادی با مرکز اسلامی و فرهنگی سایر کشورها به منظور اشاعه فرهنگ اسلامی گردآوری خبرها، گزارش‌ها، مقالات و عکس‌های مربوط به ایران و کشورهای جهان و توزیع آن بین رسانه‌های گروهی کشور و همچنین پخش و انعکاس رویدادهای مختلف کشور و منطقه در زمینه پیشرفت و تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ورزشی بین وسائل ارتباط جمعی کشورهای جهان (سایت وزارت فرهنگ و ارتباطات)
- سازمان تبلیغات اسلامی: سازمان تبلیغات اسلامی از جمله نهادهایی است که با هدف اعتلای فرهنگ اسلام راستین و تبلور حیات معنوی و تعیین و ترویج شاخص‌های اعتقادی بنیاد نهاده شده است. از اهداف این سازمان: ۱- تلاش در جهت احیا و اشاعه معارف، فرهنگ و تاریخ تشیع از همه راههای ممکن، با تأکید بر وحدت تمام مذاهب اسلامی و حراست از آن، با همکاری مراجع و نهادهای ذیربط؛ ۲- تحقیق و بررسی در خصوص تبلیغات سو و تهاجم فرهنگی دشمنان و شناسایی و تحلیل ترفندهای تبلیغی علیه انقلاب اسلامی با هماهنگی سایر دستگاه‌های ذیربط و ارائه سیاست‌های لازم در جهت خنثی‌سازی آنها و تنویر افکار عمومی؛ ۳- تدوین و انتشار کتب و نشریات مناسب و ضروری به‌منظور معرفی فرهنگ و تمدن اسلامی و تبیین مواضع انقلاب اسلامی و انجام پژوهش‌های لازم به‌ویژه در زمینه نظام تربیتی و مبانی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حکومت اسلامی و حمایت از پژوهشگران متعهد؛ ۴- تلاش جهت هدایت افکار عمومی با استفاده از رسانه‌های همگانی و فعالیت مستقیم رسانه‌ای در صورت لزوم؛ ۵- سازماندهی و اعزام مبلغ در سراسر کشور به‌ویژه مناطق محروم با همکاری روحانیت و مردم؛ ۶- برگزاری کنفرانس‌ها، جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های بین‌المللی مردمی در کشور به منظور تعمیق و گسترش معارف اسلامی و فراهم کردن زمینه شرکت هنرمندان و شبکه‌های تبلیغی - مردمی در کنفرانس‌ها، نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های فرهنگی (سایت سازمان تبلیغات).

- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی مأموریت یافت که به صدور ارزش‌های معنوی و فرهنگی انقلاب و گسترش اسلام در جهان مبادرت ورزد. از اهداف این سازمان: ۱- ایجاد و گسترش شناخت، علاقه و باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، مزیت‌های جمهوری اسلامی ایران و فرهنگ و تمدن اسلامی-ایرانی در جوامع دیگر به منظور گسترش پرتو اسلام و تحکیم همگرایی و پیوندهای اسلامی، دینی و معنوی؛ ۲- آشناسازی، علاقه مند سازی و ایجاد باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، مزیت‌های جمهوری اسلامی ایران، فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی؛ ۳- مأموریت‌ها مدیریت و راهبری روابط فرهنگی بین‌المللی و سیاست‌گذاری، هماهنگی، هدایت، حمایت و نظارت بر فعالیت‌های فرهنگی- تبلیغی جمهوری اسلامی ایران در خارج از کشور به منظور تحقق اهداف نظام در این روابط (سایت سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی).
- حوزه‌های علمیه دینی
- انجمن‌های اسلامی- دانشجویی در خارج از کشور: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان خارج کشور از جمله تشکل‌های دانشگاهی بود که به‌عنوان پایگاهی برای متحد نمودن دانشجویان، سالیانه و مناسبتی و یا به واسطه نشریات اتحادیه، ضمن آشنا کردن دانشجویان با آموزه‌های مکتب اسلام، ذهنیت مناسبی از وضعیت سیاسی داخل و خارج از کشور و همچنین تلاش کشورهای غربی برای عقب‌نگه داشتن کشورهای اسلامی را به آنها ارائه می‌داد.
- مرکز ملی گفتگوی تمدن‌ها که در مرکز ملی مطالعات جهانی شدن در سال ۱۳۸۶ ادغام شد.
- مجمع جهانی اهل بیت: از اهداف این سازمان ۱- احیاء و گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی و حراست از حریم قرآن و سنت پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت عصمت و طهارت(ع)؛ ۲- ایجاد و تقویت وحدت در بین اتمامی ابناء امت اسلام، بویژه میان پیروان اهل بیت(ع)؛ ۳- حمایت از موجودیت مسلمانان جهان و حقوق پیروان اهل بیت(ع)؛ ۴- توسعه زیرساخت‌های مادی و معنوی پیروان اهل بیت(ع) در جهان؛ ۵- کمک به رشد و اصلاح وضعیت فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی پیروان اهل بیت(ع) در سراسر جهان؛ ۶- خارج کردن پیروان اهل بیت(ع) از مظلومیت رسانه‌ای و محرومیت‌های علمی و ۷- برگزاری کنفرانس‌های علمی و تخصصی در خصوص معارف اهل بیت از فعالیت‌های این مرکز است (سایت پورتال جامع اطلاع‌رسانی استان قم).
- مجمع تقریب مذاهب: مجمع تقریب برای رسیدن به اهداف زیر فعالیت می‌کند: ۱- کمک به امر احیا و گسترش فرهنگ و معارف اسلامی و دفاع از حریم قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم(ص)؛ ۲- کوشش در راه ایجاد آشنایی و تفاهم بیشتر بین علما، متفکران و پیشوایان مذهبی جهان اسلام در زمینه‌های اعتقادی، فقهی، اجتماعی و سیاسی؛ ۳- گسترش اندیشه‌ی تقریب بین اندیشمندان و فرهیختگان جهان اسلام و انتقال آن به توده‌های مسلمان، و آگاه کردن آنان از توطئه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان. در کوشش در تحکیم و اشاعه‌ی اصل اجتهاد و استنباط در مذاهب اسلامی؛ ۴- سعی در ایجاد هماهنگی و تشکیل جبهه‌ی واحد مقابل توطئه‌های تبلیغاتی و تهاجم فرهنگی

دشمنان اسلام بر اساس اصول مسلم اسلامی و رفع بدبینی‌ها و شبهات بین پیروان مذاهب اسلامی (سایت مجمع تقریب)

- مرکز جهانی علوم اسلامی: مرکز جهانی علوم اسلامی نهادی آموزشی و پژوهشی است که ماهیتی حوزوی-دانشگاهی دارد. این دانشگاه غیردولتی، بهره‌مند از تجارب هزار ساله حوزه‌های علمیه و مجهز به دانش روز، وظیفه آموزش علوم اسلامی و انسانی را به دانش‌پژوهان غیرایرانی و تبیین، تولید، نشر و گسترش فرهنگ و اندیشه دینی و معارف اهل‌بیت(ع) در عرصه‌ی جهان و بین‌الملل، بر عهده دارد(سایت آینده روشن).
- مرکز نشر معارف اسلامی در جهان: از فعالیت‌های اساسی این مرکز نشر متون اسلامی از جمله قرآن و نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه به زبان‌های مختلف است. این مرکز تنها به زبان‌های رایج و فراگیر اکتفا نکرده و آثاری را به زبان‌های محلی و منطقه‌ای نیز ترجمه کرده است. انگلیسی، فرانسه، اسپانیولی، اردو، ایتالیایی، تاجیکی، مالایو، تایی، تامیلی، لهستانی و لهجه‌های محلی و منطقه‌ای از جمله زبان‌هایی است که مرکز تا کنون نسبت به ترجمه آثار به این زبان‌ها اهتمام داشته است. حدود ۱۰ میلیون جلد کتاب اعتقادی را به علاقه‌مندان پژوهش‌های اسلامی در صد و ده کشور جهان اهدا کرده است.
- سایت مرکز نشر اعتقادات فهرست حدود ۲۲۰ پایگاه‌های اسلامی در جهان را دارا می‌باشد. (<http://www.eteghadat.com>)
- دانشگاه جهانی اهل بیت و دانشگاه مذاهب اسلامی
- اتحادیه بین‌المللی امت واحده: این تشکل در پی آن است که در جهت دستیابی به اهداف بلندمدت زیر تلاش نماید: ۱- احیاء گفتمان انقلاب اسلامی در جهان خصوصاً در کشورهای اسلامی؛ ۲- ساماندهی نیروهای توانمند داخلی و خارجی در قالب تشکلی مؤثر در عرصه‌ی بین‌المللی؛ ۳- مقابله با تهدیدات ابرقدرت‌ها در مقابل بیداری اسلامی و انقلاب ایران؛ ۴- ساماندهی تهاجمات فکری و فرهنگی علیه ابرقدرت‌ها؛ ۵- حمایت از هسته‌های مقاومت جهانی انقلاب و کمک به شکل‌گیری آنها و ۶- حمایت از همه مظلومان و مستضعفان جهان(سایت اتحادیه بین‌المللی امت واحدی)
- پایگاه اطلاع رسانی سررسری اسلامی پارسا که شامل لیست مؤسسات تولیدکننده آثار اسلامی می‌باشد(<http://www.islamicdatabank.com>).
- مجمع جهانی صلح اسلامی: به‌عنوان سازمان غیردولتی با در نظر گرفتن مبانی و مؤلفه‌های صلح در دنیای معاصر و سیر تحول و پیشینه ناموفق اندیشه‌های یکسونگر مربوط به آن، با طراحی بنیادهای نظری و تعمیق جنبه‌های عملی «صلح عادلانه» متکی بر ارزش‌های انسانی، دینی، اخلاقی و فرهنگی بشر و با تأکید بر لزوم ترسیم مسیر تعالی انسان در مناسبات انسانی همگرا، متقابل و مبتنی بر همبستگی، مسیر و رویکردی نو به صلح گشوده و در تلاش است با چنین رهیافتی منبعث از ادیان الهی و همگرایی ادیان، تمدن‌ها و فرهنگ‌ها، رهایی انسان امروز از بلای جنگ و ناامنی ناشی از

خشونت‌ها را در گفتمانی مبتنی بر فلسفه و مبانی عقلی و عملی، رقم زند(سایت مجمع جهانی صلح اسلامی).

این مراکز و نهادها هر کدام به گونه‌ای تلاش دارند با اقدامات مؤثر پیگیر اهداف جمهوری اسلامی ایران در جهت گسترش ایدئولوژی اسلامی و انقلابی باشند که به عنوان فعالیت‌های دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران می‌توانند نقش تأثیرگذاری بر مردم سایر کشورها داشته باشند. تعامل مؤثر و سازنده‌ی جمهوری اسلامی با دیگر ملت‌های جهان در چارچوب مؤلفه‌های قدرت نرم و دیپلماسی عمومی موجب خواهد شد آگاهی در زمینه‌ی گسترش ارتباطات منطقه‌ای و وجوه و رویکردهای مشترک، و اعتلای ارزش‌های مشترک اخلاقی توسعه یابد و قابلیت‌های نرم افزارانه فرهنگ اسلامی ارتقاء یابد.

نتیجه‌گیری

در جمهوری اسلامی ایران هنجارهای دینی و ارزش‌های سیاسی نیز از منابع قدرت نرم آن محسوب می‌شوند. این ارزش‌های اسلامی که در شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی ایران مؤثر بودند، نحوه عمل جمهوری اسلامی ایران را در تمام ابعاد سیاسی اقتصادی و اجتماعی و حتی خارجی و بین‌المللی تحت تأثیر خود قرار دادند و فرایند تصمیم‌گیری سیاست خارجی را تحت شعاع خود قرار دادند و متقابلاً موجبات تأثیرگذاری سیاست خارجی ایران بر محیط بین‌الملل و افکار عمومی را فراهم ساخته است.

بر اساس ویژگی جهان‌شمولی، فرهنگی و مردم‌محور بودن ایدئولوژی اسلامی و به تبع انقلاب اسلامی ایران، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نمی‌تواند پیام خود را در مرزهای خاصی محدود نماید و ماهیت و سرشتی جهانی و فرامرزی برای خود قائل است. در این برداشت همه مسلمانان یک امتند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست خود را بر پایه اتحاد ملل اسلامی قرار دهد. بنابراین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در خدمت اهداف امت اسلامی بوده و منافع آنها را در اولویت قرار دهد.

به این ترتیب ملاحظه می‌شود که جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌ی سیاست خارجی تلاش دارد با بهره‌گیری از ابزارهای دیپلماسی عمومی، ارزش‌های ایدئولوژیک خود را در نظام بین‌الملل ترویج دهد؛ و با تکیه بر موازین دینی، فرهنگی و ارزشی انقلاب اسلامی، با عرضه‌ی کالاهای فرهنگی به کشورهای اسلامی و بهره‌گیری از امکانات اطلاعاتی و ارتباطاتی پیام خود را به مخاطبان در جهت تبیین فرهنگ و ارزش‌های انقلابی و اسلامی انتقال دهد و کنش‌های سیاست خارجی خود را برای ملت‌ها و دولت‌ها توجیه کند و مشروع سازد. این که تا چه اندازه جمهوری اسلامی ایران در پیگیری این اهداف موفق بوده و اینکه آیا دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران تا کنون توانسته از تمامی قابلیت‌ها و پتانسیل‌های خود استفاده کند نیازمند بررسی جداگانه‌ای است که از این بحث خارج است.

منابع

- آلدپوش، علی و توتون چیان (۱۳۷۲)، *علیرضا، دیپلمات و دیپلماسی*، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۹)، *چهارچوب‌ها و جهت‌گیری‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: نشر قومس.
- انعامی علمداری، سهراب (۱۳۸۷)، *تهدیدات نرم؛ الگوی تقابل استراتژیک ایالات متحده آمریکا در برابر ایران*، گزارش جمهور، ضمیمه فصلنامه تخصصی نامه دولت اسلامی / شماره‌ی ۲۶-۲۷.
- ایزدی، جهانبخش (۱۳۸۹ الف)، *دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران (سیاست خارجی، انرژی، هسته‌ای)*، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- _____ (۱۳۸۴ ب)، *آسیب‌شناسی دیپلماسی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، نظارت و اجرا مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.
- ایزدی، بیژن (۱۳۷۱)، *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم.
- بخشایش اردستانی، احمد (۱۳۷۵)، *اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، مؤسسه انتشارات اوای نور، تهران.
- پور احمدی، حسین (۱۳۸۹)، *قدرت نرم و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، بوستان کتاب.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا و زارعی، بهادر (۱۳۸۶)، *تأثیر نظم ژئوپلیتیکی اسلام بر سیاست خارجی ایران*، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره‌ی ۶۱، پاییز.
- تیلر، هامفری (۱۳۸۷)، *به کارگیری دیپلماسی عمومی، در دیپلماسی عمومی، ترجمه‌ی معاونت پژوهش، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت.*
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۷)، *بصیرت پاسداری*، تهران: اداره سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
- حجازی، سیدحسین، ظرفیت‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات نرم آمریکا، گزارش جمهور (مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری) / ضمیمه فصلنامه تخصصی نامه دولت اسلامی، شماره‌ی ۲۶-۲۷.
- حشمت‌زاده، محمداقبر (۱۳۸۵)، *تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- داداندیش، پروش و احدی، افسانه (۱۳۹۰)، *جایگاه دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم، شماره‌ی اول، بهار.
- دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۸ الف)، *تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی بر روابط بین‌الملل*، سایت مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۵ بهمن.
- _____ (۱۳۸۵ ب)، *جایگاه قدرت نرم در انقلاب اسلامی ایران*، فصلنامه‌ی حوزه، شماره‌ی ۵۷، تابستان. www.hazwah.net.
- _____ (۱۳۸۳ ج)، *نگاهی کوتاه به کارنامه‌ی نظام جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌ی سیاست خارجی*، دانشگاه اسلامی، سال هشتم شماره‌ی ۲۳ و ۲۴ پاییز و زمستان.
- دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۸۸ الف)، *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

- _____ (۱۳۸۸ب)، منابع ملی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹، شماره ۳، پاییز.
- ستوده، محمد (۱۳۸۵)، *تحولات نظام بین‌الملل و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، موسسه بوستان کتاب مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- سنبل، نبی (۱۳۸۶)، نقش دیپلماسی فرهنگی در پیشبرد منافع ملی، نشریه: مردم‌سالاری: ۵/۱۲/۱۳۸۶.
- شرف‌الدین، حسین (۱۳۸۴)، مقایسه قدرت نرم آمریکا و ایران، سایت باشگاه اندیشه <http://www.bashgah.net>
- طاهایی، جواد (۱۳۸۸)، امام خمینی (ره) و مبانی سیاست خارجی ایران، فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره ۱، بهار.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۳)، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- متقی، ابراهیم (۱۳۸۸)، دیپلماسی عمومی، سایت دیپلماسی ایرانی . www.irdiplomacy.ir
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۵)، تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر سازه‌نگاری، در نگاهی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مجری طرح نسرین نصفا، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- موسوی‌زاده، علیرضا (۱۳۸۷)، نقش فرهنگ ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، دانش سیاسی، سال چهارم، شماره دوم پاییز و زمستان.
- میلسن، ژان (۱۳۸۷)، *دیپلماسی عمومی نوین: از تئوری تا عمل*، در *دیپلماسی عمومی نوین*، ترجمه‌ی رضا کلهر و محسن روحانی، دانشگاه امام صادق (ع) و دبیرخانه همایش عملیات روانی.
- میناوند (۱۳۸۷)، دیپلماسی عمومی و نقش روابط عمومی در این عرصه، دومین نشست علمی - آموزشی انجمن روابط عمومی، سخنرانی در ۲۷ اردیبهشت.
- نای، جوزف (۱۳۸۶)، قدرت نرم ابزار موفقیت در سیاست جهان، فصلنامه مطالعات بسیج، سال دهم، شماره ۳۶.
- واعظی، محمود (۱۳۹۰)، تأثیر تحولات جهانی پس از جنگ سرد بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه روابط خارجی، سال سوم، شماره اول، بهار.
- هادیان، ناصر و احدی، افسانه (۱۳۸۸)، جایگاه مفهومی دیپلماسی عمومی، فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره سوم، پاییز.
- هالستی، کی جی (۱۳۷۳)، مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه‌ی بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران.
- پایگاه اطلاع رسانی سراسری اسلامی (پارسا) www.islamicadatabank.com
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی <http://farhang.gov.ir>
- سازمان تبلیغات اسلامی <http://www.ido.ir>
- سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی <http://www.icro.ir>
- سایت پورتال جامع اطلاع رسانی استان قم <http://www.qomportal.ir>
- سایت مجمع تقریب <http://www.taghrib.ir/persian/index>
- سایت آینده روشن <http://www.bfnews.ir/vdca.anik49ny65k14.html>

- سایت اتحادیه بین‌المللی امت واحده <http://unified-ummah.com>

- سایت مجمع جهانی صلح اسلامی <http://www.iwpeace.com>

- Fitzpatrick, Kathy R. (2007), "*Advancing the New Public Diplomacy: A Public Relations Perspective*", *The Hague Journal of Diplomacy*, Volume 2, Number 3, October.

- Gilboa Eytan (2008), "Searching for a Theory of Public Diplomacy", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 2008 616: 55. <http://ann.sagepub.com/content/616/1/55>

- Nye, Joseph S. (2008), "*Public Diplomacy and Soft Power*", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*